"ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ" ή ΙΜΠΕΡΙΑΛΙΣΜΟΣ;

Μετά από τα γεγονότα της Γένοβας, το καλοκαίρι του 2001, έχουμε γίνει μάρτυρες της ραγδαίας ανάπτυξης του «αντι-παγκοσμιοποιητικού» κινήματος και στη χώρα μας. Με την ίδρυση μάλιστα του Ελληνικού Κοινωνικού Φόρουμ δημιουργούνται οι βάσεις για την ενίσχυσή του και, κυρίως, για τη μόνιμη παρουσία του στη ελληνική κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα. Το κόμμα μας, ο Συνασπισμός της Αριστεράς, ήδη από την αρχή αποτέλεσε βασικό άξονα για τις σημαντικές αυτές εξελίξεις: η παρουσία του, ωστόσο, έχει και μεγάλες αδυναμίες, κύρια πηγή των οποίων είναι η ασαφής από μέρους μας προσέγγιση του στρατηγικού στόχου που θα έπρεπε ν΄ αποκτήσει το κίνημα. Η θεωρητική ανέχεια της πολιτικής Αριστεράς- σε όλες της τις εκδοχές- στη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών οδηγεί μονίμως σε στρατηγικούς ερασιτεχνισμούς χωρίς έρμα. Κατά τη γνώμη μας, σε πολύ μεγάλο βαθμό η αιτία των προβλημάτων μας είναι αυτό που ο Νίκος Πουλαντζάς μετρούσε ως το μέγιστο θεωρητικό σφάλμα: την αποδοχή των εννοιών και των μεθόδων του αντιπάλου στην αντιπαράθεση μαζί του.

Η κυρίαρχη άποψη

Ειδικά στο ζήτημα της «παγκοσμιοποίησης» η κατίσχυση των κυρίαρχων εννοιών/ιδεών είναι συντριπτική. Διαπιστώσεις όπως ότι «η παγκοσμιοποίηση δεν υπήρξε προϊόν μιας συνειδητής πολιτικής πρακτικής ...αλλά ότι είναι φυσιολογικό επακόλουθο των αλματωδών εξελίξεων στις τεχνολογίες της πληροφορικής και των τηλεπικοινωνιών»[1] ή «οι αντίπαλοι της παγκοσμιότητας δεν θέλουν να κατανοήσουν, ούτε τον ανεπίστρεπτο ούτε τον αναγκαίο χαρακτήρα της»[2] θεωρούνται από μεγάλο τμήμα των μετεχόντων στη συζήτηση ως αναντίρρητες. Και όμως μια μικρή προσπάθεια εύρεσης της γενεαλογίας αυτών των απόψεων εύκολα τις αποδομεί. Συνολικά, μάλιστα, ο ξύλινος φιλο-παγκοσμιοποιητικός λόγος – νεοφιλελεύθερης ή τριτοδρομικής/εκσυγχρονιστικής χροιάς– αρδεύεται από μια πηγή γνωστή με το όνομα οικονομισμός. Η περί παγκοσμιοποίησης «θεωρία» στις κυρίαρχες παραλλαγές της δεν είναι παρά μια σύγχρονη εκδοχή οικονομικού/τεχνολογικού ντετερμινισμού. Κύριο αίτιο των σύγχρονων εξελίξεων θεωρείται η τεχνολογική ανάπτυξη (σε «αριστερή» διατύπωση, η ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων), η οποία αντιμετωπίζεται ως αυτόνομη, σαν να εξελίσσεται εκτός της κοινωνικής παραγωγής και να επιβάλλεται εκ των υστέρων στην τελευταία ως ακατανίκητη εξωτερική δύναμη. Δεν είναι ο χώρος εδώ για να αναφερθούμε εκτενώς, μια πρόταση ωστόσο είναι αναγκαία: η τεχνολογία σε καμιά περίπτωση δεν είναι causa sui / αιτία εαυτής. Αντίθετα, αποτελεί τμήμα της συνολικής διαδικασίας κοινωνικής αναπαραγωγής, συνδεόμενη με έναν εξαιρετικά πολύπλοκο τρόπο με τις άλλες βαθμίδες (οικονομία, πολιτική, ιδεολογία, νομικές θεσμίσεις κ.λπ.) της διαδικασίας αυτής. Έτσι, η τεχνολογία είναι πολύ περισσότερο προϊόν παρά αίτιο των συντελούμενων εξελίξεων. Το τραγικό, εν τέλει, είναι πως οι επικρατούσες εξηγήσεις της παρούσας κατάστασης αποτελούν απόδειξη της κυριαρχίας των ισόμορφων «θεωριών», του νεοφιλελευθερισμού και του σοβιετικού «μαρξισμού», επί της μεγάλης και εξαιρετικά γόνιμης προσπάθειας του ανανεωτικού-κριτικού μαρξισμού, κυρίως από τη δεκαετία του '60 κι έπειτα, να δείξει πως δομικό πυρήνα της ιστορικής εξέλιξης αποτελούν οι παραγωγικές σχέσεις και κινητήριά της δύναμη η ταξική πάλη. Η αποτυχία αυτής της προσπάθειας εξαφάνισε τις τάξεις και την πάλη τους από όλες τις εξηγήσεις που παρέχονται. Αν όμως συντελεστεί αυτή η εξαφάνιση, τότε η «ακατανίκητη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης», της οποίας μάρτυρες είμαστε εμείς οι άνθρωποι των αρχών του 21ου αι., όχι μόνο δεν έχει αντίπαλο, αλλά δεν χρειάζεται κιόλας, διότι, ως γνωστόν, η τεχνολογία δεν μπορεί παρά να οδηγεί μπροστά, στην πρόοδο, που δεν μπορούμε να αμφισβητούμε αν έχουμε σώας τας φρένας. Εξ ου η μόνιμη απαξία με την οποία αντιμετωπίζεται η «αντι-παγκοσμιοποιητική»

κινητοποίηση, ως εάν πρόκειται για αντίδραση νεολουδιτών παραφρόνων. Εξ ου η μόνιμη παρουσίαση της καπιταλιστικής εκμετάλλευσης και βίας ως αναπόφευκτης τεχνικής εξέλιξης.

Πώς, όμως, επήλθε η κυριαρχία αυτών των ιδεών και στάσεων; Πώς ο τόσο γόνιμος δυτικός μαρξισμός στέρεψε και ακινητοποιήθηκε; Γιατί ένα σημαντικό τμήμα και της Αριστεράς ακόμα δύσκολα –ή και καθόλου- αντιστέκεται στη σαγήνη τέτοιων περιγραφών του κόσμου; Η γνώμη μας είναι πως η θεωρητική οπισθοχώρηση συμβάδισε με την πολιτική ήττα, που προηγήθηκε πολύ των γεγονότων του '89-'91. Άλλωστε, οι καλύτεροι «φροντιστές» στον οικονομισμό υπήρξαν όσοι ηγεμόνευσαν στο πλαίσιο της Αριστεράς στη διάρκεια του μεγαλύτερου μέρους του 20ου αι. Ο κριτικός μαρξισμός υπήρξε ένα ρωμαλέο δημιουργικό ρεύμα με μικρή, όμως, επιρροή στην πολιτική Αριστερά. Δεν είναι παράξενο, λοιπόν, που στελέχη της ΑΕΚΑ βασίζονται σε δημόσιες τοποθετήσεις τους σε ότι φέρουν ως αποσκευή από την «θεωρία» των εγχειριδίων της Ακαδημίας Επιστημών της ΕΣΣΔ, την ίδια στιγμή που αποτάσσουν το μαρξισμό ως παρωχημένο και αναποτελεσματικό. Ούτε είναι παράξενο που π.χ. ο Γ. Βούλγαρης[3] νοσταλγεί την εποχή του Κλίντον (του μεγάλου Globalizer!), τότε που «η ευημερία και η ασφάλεια της Αμερικής εξαρτιόταν από την εξάπλωση στον κόσμο των κανόνων της αγοράς, της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή, σε άλλο λεξιλόγιο, από την εξάπλωση του δημοκρατικού καπιταλισμού» και θεωρεί τον Μπους το μέγιστο anti-global, εφόσον, «δυστυχώς, παύει να ταυτίζει το εθνικό συμφέρον της Αμερικής με το συμφέρον της παγκοσμιοποίησης». Εδώ πια έχουμε μια υπερβολή της αυθυποβολής: κατηγορούμε τις ΗΠΑ πως αρνούνται το ρόλο που η μοίρα, οι παραγωγικές δυνάμεις και η αγορά –η ιστορία εν τέλει- τους έταξαν να υπηρετούν, το ρόλο του μεγάλου παγκοσμιοποιητή. Η ακατανίκητη δύναμη, ωστόσο, της συντελούμενης διαδικασίας δεν μπορεί, σύμφωνα πάντα με τους ισχυρισμούς τους, παρά να υπερισχύσει: ίσως με την νίκη των τόσο διαφορετικών πραγματικά Δημοκρατικών στις επόμενες εκλογές. Σε περισσότερο κοινωνιολογική ορολογία, ο Ν. Μουζέλης[4] θα υποστηρίξει πως η αγορά αποδεδειγμένα συνιστά μια «εξελικτική καθολικότητα», που πάει να πει πως δεν γίνεται χωρίς αγορά, πως δεν μπορεί να υπάρξει αποτελεσματικό/λειτουργικό οικονομικό σύστημα που να μη βασίζεται στην αγορά. Προσοχή, να διευκρινιστεί: όχι που να μην χρησιμοποιεί επί μέρους αγοραίους μηχανισμούς τιμών, αλλά που να μην έχει ως βάση λειτουργίας του την αγορά. Δεδομένου μάλιστα πως μεσολάβησαν οι γνωστές εξελίξεις των τελευταίων δεκαετιών, ο καπιταλισμός δεν μπορεί παρά να θεωρείται ως δεδομένος: άλλη μια καθαρή «νομοτέλεια» το λιγότερο για την επόμενη γενιά ανθρώπων στον πλανήτη.

Πολιτική Διακυβέρνηση;

Στο πλαίσιο αυτό, λοιπόν, η αναμενόμενη στάση από μέρους των εκσυγχρονιστικών και σοσιαλδημοκρατικών δυνάμεων δεν θα μπορούσε να είναι παρά η προτροπή σε προσαρμογή. Εφόσον η παγκοσμιοποίηση είναι μια αντικειμενική/νομοτελειακή –και προοδευτική, όπως θα λέγαμε παλιότερα– τάση, η πολιτική θα πρέπει να εντοπίσει τους τρόπους για να την κάνει «ανθρωπινότερη», στα σημεία όπου δημιουργούνται μια σειρά από προβλήματα. Όπως σημείωνε ο Γ. Σιακαντάρης πρόσφατα σε μια βιβλιοκριτική του[5], «η κριτική προσέγγιση του πραγματικού καταδεικνύει πως μια σύγχρονη μεταρρυθμιστική πολιτική πρέπει να θέτει επί τάπητος το θέμα της σύγκρουσης της ισχύος (χρηματιστικές αγορές, παγκοσμιοποιημένες επιχειρήσεις, νέες αγορές μη-υλικών αναγκών, πολυεθνικοί οργανισμοί) με την πολιτική εξουσία (που προφανώς δεν είναι ισχύς!-Χ.Λ./Χ.Π.) ...ώστε ...η αριστερά ... να καθοδηγεί, να διορθώνει, να «εκπολιτίζει» την παγκοσμιοποίηση». Η προσέγγιση αυτή είναι φανερό πως υιοθετείται και από έναν σημαντικό αριθμό συντρόφων/ συντροφισσών μας στον ΣΥΝ, οι οποίοι θεωρούν την «πολιτική διακυβέρνηση» της παγκοσμιοποίησης ευκταίο στόχο της Αριστεράς, αν θέλει να είναι σοβαρή και αποτελεσματική. Ας εξηγηθούμε εξαρχής: θεωρούμε πως η πρόταση για «πολιτική διακυβέρνηση» της παγκοσμιοποίησης είναι εξίσου μια πρόταση προσαρμογής σαν αυτές των κυβερνητικών εκσυγχρονιστών, στο μέτρο που αποδέχεται εν πολλοίς τον αντικειμενικό χαρακτήρα της επιτελούμενης διαδικασίας και έτσι δεν αφήνει χώρο παρά για αναμέτρηση με περιφερειακές εκφράσεις και δυσλειτουργίες της. Ας πούμε πως, στην περίπτωση των συντρόφων/ συντροφισσών μας, έχουμε μια πρόταση

προσαρμογής με … καλές προθέσεις. Διότι η σημερινή κατάσταση είναι ήδη κυβερνώμενη, πορευόμενη με τα εκτελεστικά της, τα νομοθετικά της και τα δικαστικά της σώματα –υπό διαμόρφωση, όπως υπό διαμόρφωση βρισκόμαστε πάντοτε- με σαφή πολιτική ηγεμόνευση από ένα κράτος (πολιτικός όρος –Χ.Λ./Χ.Π.), που είναι το ισχυρότερο εθνικό κράτος που υπήρξε ποτέ στην ιστορία, με θρησκεία, οικογένεια, 4η Ιουλίου κ.λ.π. Διότι υπάρχει πάντα εκφραστής του γενικού συμφέροντος της καπιταλιστικής τάξης και είναι ισχυρότερος από ποτέ. Το θέμα, λοιπόν, δεν είναι η «πολιτική διακυβέρνηση», αλλά η εξουσία: ποιος την κατέχει, σε ποιόν θέλει να την αποδώσει η Αριστερά με τους αγώνες της. Αυτό και κανένα άλλο είναι το θέμα της αναζητούμενης αριστερής στρατηγικής.

Αυτό που καθιερώθηκε να ονομάζεται «παγκοσμιοποίηση» δεν είναι παρά ο καπιταλισμός στις πιο πρόσφατες εκδοχές του και μαζί οι ιδεολογικές του αποσκευές. Όπως σωστά έχει παρατηρήσει ο Γ. Μηλιός[6] «η «παγκοσμιοποίηση» αποτελεί ένα σύνολο δοξασιών και πεποιθήσεων με βάση το οποίο δικαιολογεί η αστική πολιτική εξουσία, σε κάθε αναπτυγμένη καπιταλιστική χώρα, αλλά ακόμη και στις χώρες του Γ΄ Κόσμου, την άσκηση μιας οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής νεοφιλελεύθερης κατεύθυνσης. Μιας πολιτικής που αναδιανέμει το εισόδημα υπέρ της άρχουσας καπιταλιστικής τάξης, που αποδυναμώνει πολιτικά και διασπά την εργατική τάξη και τις πολιτικές και συνδικαλιστικές της οργανώσεις, που καταργεί τα συλλογικά δικαιώματα και τις κατακτήσεις των εργαζομένων στο όνομα των «διεθνών επιταγών» για «πρόοδο» της χώρας και της «ατομικότητας». Στην πραγματικότητα εδώ έχουμε την πιο πρόσφατη επιτυχημένη προσπάθεια να παρουσιαστούν συγκεκριμένα ταξικά συμφέροντα ως το γενικό συμφέρον ολόκληρης της κοινωνίας. Αυτό, όμως, δεν είναι παρά η κατεξοχήν λειτουργία της πολιτικής βαθμίδας του κάθε κοινωνικού σχηματισμού, δηλ. του Κράτους. Καθόλου, λοιπόν, δεν λείπει η πολιτική διάσταση της διαδικασίας που συζητάμε: αντίθετα, καταστατικά πρόκειται για εξελίξεις με σαφώς πολιτικό χαρακτήρα.

Τα όσα βέβαια σημειώσαμε μέχρις εδώ καθόλου δεν σημαίνουν πως τίποτε δεν άλλαξε στον κόσμο τις τελευταίες δεκαετίες. Σαφώς και υπάρχουν σημαντικές μεταβολές[7] σε πολλούς τομείς της πραγματικότητας, με κυριότερους αυτούς που αφορούν την οργάνωση της παραγωγής και σε διεθνή κλίμακα[8], την προϊούσα περιφερειοποίηση του κόσμου, που αφήνει όμως ένα τεράστιο μέρος του πλανήτη «εκτός», την πρωτοφανή στην ιστορία πολιτικοστρατιωτική ισχύ ενός παράγοντα στη διεθνή σκηνή. Αυτό που θέλουμε να πούμε είναι πως οι υπάρχουσες μεταβολές δεν ακυρώνουν καθόλου τον ιμπεριαλιστικό χαρακτήρα του ύστερου καπιταλισμού και, συνεπώς, -για να το θέσουμε κάπως προκλητικά για κάποιους- με όλες τους τις αδυναμίες, πιο κοντά στην αλήθεια από όλες τις υπάρχουσες «θεωρίες» είναι αναμφίβολα οι κλασσικές θεωρίες του Ιμπεριαλισμού, ακόμη και οι συνοπτικές διατυπώσεις του Μαρξ στο Κομμουνιστικό Μανιφέστο[9]. Έτσι, δεν υπάρχει πιθανότητα αποτελεσματικής πολιτικής δράσης του κινήματος χωρίς αντικαπιταλιστική στόχευση. Οι μεταρρυθμιστικές παρεμβάσεις έχουν πιθανότητες επιτυχίας μόνο στην περίπτωση που αρθρώνονται σε μια συγκροτημένη στρατηγική για το σοσιαλιστικό μετασχηματισμό του κόσμου. Είναι, λοιπόν, πρώτης προτεραιότητας η συζήτηση για αυτήν την αναγκαία στρατηγική κι ένα καλό σημείο για να ξαναπιάσουμε το νήμα είναι εκεί που κόπηκε, στα τέλη της δεκαετίας του '70, όταν από διάφορες πλευρές επιχειρούσαν να δώσουν περιεχόμενο στην πρόταση του Δημοκρατικού Δρόμου για το Σοσιαλισμό

Αυτοκρατορία;

Μια πιο πρόσφατη προσέγγιση του φαινομένου της «παγκοσμιοποίησης» έχουμε με την «Αυτοκρατορία» των Νέγκρι και Χαρντ, που κυκλοφόρησε πρόσφατα και στη γλώσσα μας. Κατά την ανάλυση των συγγραφέων, τις τελευταίες δεκαετίες σε πλανητικό επίπεδο κυοφορήθηκε μια ριζική μετεξέλιξη του υπάρχοντος, που θα μπορούσε να συνοψιστεί στη διατύπωση «από τον Ιμπεριαλισμό στην Αυτοκρατορία». Ενώ ο Ιμπεριαλισμός ήταν ακόμη μια ανταγωνιστική δομή με σαφείς πόλους που αντιπαρατίθενται, με τόπους εθνικούς από όπου πηγάζει η δύναμη του κάθε πόλου, η σημερινή «Αυτοκρατορία» είναι μια διάχυτη απ-εντοπισμένη κατάσταση κυριαρχίας που δεν έχει «εκτός». Το σύνολο του κόσμου εμπλέκεται με διαφορετικούς και μεταλλασσόμενους τρόπους χωρίς καμιά από τις «παραδοσιακές» διεξόδους να υφίσταται πλέον, εφόσον δεν υπάρχει διαφυγή από το

Σύστημα της Αυτοκρατορίας. Για πρώτη φορά στην ιστορία εμφανίζεται μια παγκόσμια ενοποιημένη ηγεμονία που συγχωνεύει όλες τις δραστηριότητες σε ένα ενιαίο πεδίο και αποικιοποιεί τα πάντα, κυρίως δε τις ανθρώπινες υποκειμενικότητες. Στην παρούσα φάση θα μπορούσε να θεωρηθεί πως το εκτελεστικό πολιτικοστρατιωτικό όργανο της Αυτοκρατορίας αποτελούν οι ΗΠΑ, ενώ νομοθετικό της είναι οι διεθνείς οργανισμοί, νομικού και οικονομικού χαρακτήρα: πρόκειται, ωστόσο, για τη μορφή, που θα μπορούσε να μεταβληθεί χωρίς να υποστεί τριγμούς το σύστημα, το οποίο, μη απειλούμενο από το «εξωτερικό» του έχει μεγάλα περιθώρια «αν-ούσιας μετεξέλιξης». Η Αυτοκρατορία, όντας απεδαφικοποιημένη, έχει τη δυνατότητα να «μεταλλάσσεται» χωρίς να αλλάζει, να διαχέει το δυναμικό της σε μια ροή που ποτέ δεν υπάρχει ανάγκη να σταθμεύσει κάπου. Μόνη ελπίδα των επαναστατών το πολύχρωμο «πλήθος», που, όντας εξίσου διάχυτο και απεδαφικοποιημένο, μπορεί να αντιμετωπίζει την Αυτοκρατορία «παντού», ενώ η ίδια δεν είναι «πουθενά».

Αν η συνοπτική παρουσίαση της ανάλυσης των Ν.-Χ. σας φαίνεται οικεία από διάφορες απόψεις δεν έχετε άδικο. Τα μοτίβα του διάχυτου, θρυμματισμένου, απεδαφικοποιημένου κ.λπ. χαρακτήρα της πραγματικότητας που βιώνουμε είναι τόσο κοινά στις μεταδομιστικές/μεταμοντερνιστικές φιλοσοφίες, που εδώ και δυό δεκαετίες κυριαρχούν, ώστε να μπορούμε βάσιμα να υποστηρίξουμε πως το σύνθημα «δεν υπάρχει εκτός» δεν είναι παρά το ντεριντιανό «Il n' y a pas dehors texte». Μοιάζει, λοιπόν, εκπληκτικό το γεγονός πως το πόνημα των Ν.-Χ. προβλήθηκε ως το Κομμουνιστικό Μανιφέστο της εποχής μας, πολλώ δε μάλλον που το περισσότερο πραγματολογικό μέρος της ανάλυσης τους πάσχει από όλες εκείνες τις αδυναμίες που ήδη από την εποχή της θεωρίας του Υπεριμπεριαλισμού των αρχών του 20^{ου} αι. και της Κλασικής συζήτησης για τον Ιμπεριαλισμό είχαν επισημανθεί και αποδομηθεί με έναν τρόπο που μας φαίνεται σχεδόν οριστικός: η ουσιαστική κατάργηση της διάκρισης οικονομικού και πολιτικού πεδίου, η αγνόηση της ιδιοτυπίας του κρατικού φαινομένου μέσα από τη διάχυσή του στο αυτοκρατορικό, η εξαφάνιση του εθνικού χαρακτήρα πολλών δράσεων την εποχή με τον μεγαλύτερο αριθμό εθνικών κρατών στην ιστορία, η πλήρης απουσία των «εντοπισμένων» τάξεων από την ανάλυση, την κάνουν κατά τη γνώμη μας άσχετη με την πραγματικότητα.

Συμπερασματικά, με την «Αυτοκρατορία» έχουμε πολύ κακό για το τίποτε. Λίγος Μαρξ, περισσότερος Κάουτσκι, πολύς Ντελέζ, αρκετός Φουκώ δημιουργούν ένα μίγμα του οποίου η «εκρηκτικότητα» είναι αυτοκαταστροφική. Η κίνηση από τους τόπους του ιμπεριαλισμού στο «μη-τόπο» της παγκοσμιοποίησης ακολουθείται, απλώς, από την κίνηση από το προλεταριάτο στο «πλήθος», διάχυτο, πολύχρωμο, κατακερματισμένο και ανεξήγητα ελπιδοφόρο. Εκεί που ο Μαρξ εξηγούσε γιατί η εργατική τάξη -βάσει των τόπων και των χρόνων της- μπορούσε να απαλλάξει τον κόσμο από τον καπιταλισμό και τις τάξεις, οι Νέγκρι και Χαρντ μας προτείνουν να ελπίζουμε στο «πλήθος» και να αισιοδοξούμε!

Χρήστος Λάσκος, Χριστόφορος Παπαδόπουλος